

לשוננו לעם

עורכים: שושנה בהט, דוד טלשיר, יוסף עופר

מתוך

כרך מד, תשנ"ג

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

יהודה רצהבי

מאריכין ב"אחד"

ד"ר שולמית אליצור פירשה נכונה את בית השיר של רבי שלמה בן גבירול המדמה את הזמזום המתמשך של הדבורה לקורא קריאת שמע המאריך ב"אחד" (לשונונו לעם לט [תשמ"ח], עמ' 200 ואילך):

לֹאטֹד דְּבָרֵי שִׁירָה דְּבוֹרָה / אֲשֶׁר קָרִית שְׁמַע מִפִּי יִקְרָא
מִינְחָת וּמֵאֲרֶכֶת בְּאֶחָד / וּמִתְּזַת בְּזֶכֶר רִם וְנוֹרָא

ודאי שאין הבית ניתן להתפרש אלא על-ידי הגיית דל"ת רפויה כמו ז' בערבית. אין הכותבת נוקטת עמדה פסקנית בשאלה אם בזמנו ובמקומו של המשורר נשמרה ההגייה של דל"ת רפויה, ולדבריה "שיר זה אין בו אפוא עדות כללית לעניין הגיית הדל"ת הרפה בספרד" (עמ' 204).

יש מקום להניח, לענ"ד, שהגיית דל"ת רפויה ב"אחד" שבקריאת שמע הייתה נהוגה לא בספרד בלבד אלא אף בקהילות ישראל אחרות שבארצות האסלאם, ולפחות במקצתן. יהודים בארצות אלו הרי דיברו ערבית, ובלשון הערבית קיים ההיגוי של דל"ת רפויה. משכילים שבהם אף שלטו בלשון הערבית הקלסית, בדקדוקה ובספרותה. שירתו של בן גבירול נועדה לכלל הציבור, וקשה לומר שהוא יעלה דימוי שאינו נהיר לכול. אפשר שתתאשר הנחה זו אם ייבדקו טקסטים עבריים שבגניזה במקרא ובתפילה הכתובים בטרנסקריפציה ערבית.

בזמנו פרסמתי מן הגניזה ברכות מזון מפויטות למועדי תשרי הכתובות ערבית (תרביץ נג [תשמ"ד], עמ' 373–385), ושם תעתיק הדל"ת העברית מקצתו ד ומקצתו ד. לדוגמה: וְעֵד (= وَعَدَ); עֵדֵי עֵד (= عِدَا عَادَ). קשה להניח שיהודי ההוגה ד' בדיבורו לא יהגה אותה ב"אחד" כפי שההלכה מחייבת. ראיה לדבר שיהודי תימן מקיימים עד היום כדון את ההארכה ב"אחד", במבטא המקורי של הדל"ת הרפה, כלומר כמו ז' בערבית.

מהדירי שירת בן גבירול פירשו מהמשמעות שנתכוון לה המשורר במלים "מִפִּי יִקְרָא". הדיבור הוא על דרך הכתוב: "ויאמר להם ברוך: מפיו יקרא [ירמיהו] את כל הדברים האלה ואני כתב על הספר בדיו" (ירמיה לו, יח). בן גבירול משתמש בסביל הסתמי יִקְרָא, שמקביל לו בלשון חכמים קוֹרֵין. ביקש המשורר לומר: הקורין קרית שמע ילמדו דיני קריאתה מפיו. ובבית השני הוא מפרט שלושה דינים שאפשר ללמדם מזמזום הדבורה: ייחוד הבורא באמירת [השם] אחד; הארכה ב'אחד'; התזת הזיין בתיבת 'תזכרו' (על שלושתם עיין היד החזקה, הלכות קריאת שמע, ב, ט).